

ALF
PQ
2216
.A59
1908

218
Альфонс Додє.

СТАННЯ ЛЕКЦІЯ

Оповідання малого ельзасця.

Переклад з французької мови.

Видавництво
"ЧАС"
у Києві.

Серія третя
№ 26.
Ціна 3 коп.

Видання Ів. Самоненка.

- „Розвага“ Український Декламатор. Том I. Уложив Олекса Коваленко. Артистичний збірник поезій, оповідань, жартів, сатір і гуморесок, з 62 портретами. Ціна 1 карб., в артистичній оправі 1 карб. 50 коп.
- „Розвага“ Український Декламатор Том II. Уложив Олекса Коваленко В томі надруковано до 400 нових творів, поетів і письменників, що не увійшли в перший том. Ціна 1 карб. в оправі 1 карб. 50 коп.
- „Терновий Вінок“ літературно-артистичний альманах, під редак. Олекси Коваленка. Видання розкішне, на пишному папері, з картинками, малюнками і віньєтками. Ціна 1 карб. 25 коп., в оправі 1 карб. 50 коп.
- „Горбоконики“ весела гумористична казка для дорослих і дітей, (переспів віршами казки Ершова „Конек Горбунок“) з малюнками. Ціна 20 коп.
- „Українська Муза“ поетична антологія (історична хрестоматія), під редакцією Олекси Коваленка, в 12 випусках; в антологію входять кращі твори 120 українських поетів, починаючи од найстаріших і до наших днів. Більше 1200 ст. Ціна 2 карб з перес. 2 карб. 50 коп.

Українське видавництво „Ранок.“

1. Драгоманов М. „Старі хартії вільности“. Ц. 40 коп;
2. „Рай і поступ“. Ц. 40 коп
3. „Заздрі бєги“. Ц. 10 коп.;
4. „Швейцарська спілка“. Ц. 10 коп.;
5. „Про волю віри“ Ц. 10 коп.;
6. „Євангельська віра в старій Англії“ Ц. 5.
7. „Царство Божіє внаутрі вас“. Л. Толстого Ц. 10 к.
8. Стеценко К. „Ще не вмерла Україна“ слова Чубинського, народне видання (ноти) Ц. 15 коп.;
9. „Прометей“ слова Олекси Коваленка (ноти) Ц 15 к.
10. Піменовна „Цілість держави і автономія“ перекл. О. Коваленко. Ц. 3 коп.
11. Лозинський М. Польський і руський революційний рух і Україна I ч. Ц. 35 коп.
12. Гоголь—„Ревизор“, ком. в 5 діях Ц. 25 к. (перекл. Ол. Коваленка, дозволено до вистави на сцені 26 февраля 1908 р. № 2163);
13. Златовратський—„Гетьман“, психол. нарис. Ц. 10 к.
14. Конопенко М.—„Струна“. Поезії. Ц. 20 коп.

Альфонс Додє

СТАННЯ ЛЕКЦІЯ

Оповідання малого ельзасця.

Переклад з французької мови

Видавництво
„ЧАС“
у Києві.

Серія третя
№ 26.
Ціна 3 коп.

1908.

Друкарня 1-ої Київської Артїлі Друкарської Справи.
Трьохсвятительська 5.

Остання лекція.

Оповідання малого ельзасця ¹⁾

Альфонса Додє ²⁾.

Того ранку я дуже спізнився до школи і мені було страшно, що мене лястимуть. До того наш вчитель Гамель сказав, що питатиме нас з граматики, а я таки не знав з неї нічогосінько. На хвилину мене осяяла думка, замість

---

¹⁾ Ельзас—колишня французька земля (провінція). Після війни 1870 р. між Францією та Германією, Ельзас та частину Лотарингії Германія одібрала від Франції.

²⁾ **Альфонс Додє** славнозвісний французький письменник побачив світ в апрілі (квітні) 1840 р. Коли скінчив курс в ліцеї, два роки учителював в Алє. Писати вірші почав ще в ліцеї. Року 1857 прибув до Парижу й своїми творами звернув на себе увагу гро-

школи податись у поле, бо й година стояла тепла та ясна! Чути було як співали коси на узліссі, а у лузі, за тартаком муштрувалися німці. Все це спокушало мене далеко більше, ніж ота граматика. Але у мене вистачило сили перемогти спокусу, і я швиденько побіг до школи.

Коли я проходив по-біля мерії ¹⁾ то-побачив кількох душ, що стояли біля ґраток з оповістками. За цими ґратками уже два роки вивішувались оповістки про всякі найгірші новини; про ті бої, що нас побито, про харчі й ріж-

---

мадянства. Підчас облоги Парижу вступив у військо й брав участь у багатьох боях. Написав чимало творів, з них деякі сам переробив для театра. Твори його визначаються блискучою мовою, скрізь в них проглядає велика чутливість, його уважне відношення до життя й тонкий гумор. Він правдиво й докладно змальовує дійсність, не спиняючись перед її непринадністю та брудом.

Помер він у Парижі 16 студня (декабря) 1897 року.

¹⁾ Мерія відповідає нашій міській думі; мер.— міському голові.

ні запаси, що ми мусили приставляти до війська. Що ж то воно за звістка є там тепер, подумав собі я, не зупиняючись.

Коли я перебігав майданом біля мерії, то коваль Вахтер, що стояв із своїм учнем, читаючи оповістку, гукнув на мене:

-- Не квапся так, хлопче, ти завжди встигнеш поспіти до своєї школи!

Я подумав, що він глузує з мене— й побіг ще дужче. Зовсім задихавшись, вскочив я в маленький дворик пана Гамеля.

Перед початком вчення в нашій школі звичайно стояв такий гармидер, що аж на вулицю було чути: відчинялись та зачинялись столики; школярі, позатулявши вуха, щоб краще зрозуміти свої завдання, вигукували їх в голос всі разом, а величезна вчительова лійка вистукувала по лавах наче говорила:

„Вгамуйтеся лишень хоч трохи!“

Маючи на думці от цю метушню, я намірявся тихенько й непомітно пролізти на свою лаву. Але саме в цей день в школі усе було так спокійно, та тихо неначе в неділю вранці. Крізь відчинене вікно я побачив своїх товаришів, що вже сиділи по своїх місцях, а пан Гамель ходив туди й сюди з страшною залізною лінійкою під пахою.

Треба було відчинити двері і увійти серед цієї великої тиші. Уявіть собі, який я був тоді червоний, і як мені було моторошно!

Але ж ні. Пан Гамель глянув на мене без гніву й промовив дуже лагідно:

„Йди швидче на своє місце, Франце, бо ми збиралися вже почати без тебе“.

Я переступив лаву й зараз сів коло свого столика. Аж тільки трохи, позбувшись свого страху, побачив я, що

наш вчитель вдягнений у свій гарний зелений редингот¹⁾), комірчики на йому чистенькі, на голові—гаптована чорна шовкова шапочка, що бачила світ тільки під час ревизії, або коли учням роздавали нагороди. Взагалі уся школа виглядала якось надзвичайно й урочисто. Найбільше ж здивувало мене, коли в кінці кімнати на лавах, що звичайно порожнювали, я побачив селян. Мовчки, як і ми сиділи там старий Гаузер з трикутною його шапкою, колишній мер, колишній почтарець, а потім й ще дехто. Усі ті люди були наче чогось сумні, а Гаузер приніс з собою старий букварь з пошматаними краями. Букварь лежав розгорнутий в його на колінах, а поперек його—великі дідові окуляри.

Поки я з того всього дивувався, пан Гамель зійшов за кафедру²⁾ й тим са-

---

¹⁾ Довгий сурдут.

²⁾ Учительський стіл.

ним голосом, лагідним, та поважним, яким зустрів мене, промовив до нас:

— Сьогодні, дітки, я вчитиму вас останній раз. З Берліну¹⁾ прийшов наказ, щоб надалі по школах Ельзасу та Лотарінгії навчати тільки по німецькому. Новий вчитель прибуде завтра, а сьогодні ваше вчення провадиться французькою мовою в останнє. Прошу ж вас слухайте, яко-мога уважніше.

От ці кілька слів зворушили мене в край. Ах! кляті німці! так он воно про що оповіщали вони коло мерії.

Сьогодні остання моя лекція рідною мовою! А я ж ледве вмів писати. Так я й не навчусь ніколи, так і зостанусь неуком. . Як нарікав я тепер на себе за згублений час, коли, бувало замість школи, я нишпорив у лісі, розшукуючи гнізда, або біг сковзатися на річку. Мої книги, що завсігди були мені

---

¹⁾ Берлін—столичне місто німецької держави.

такі нудні, що так важко було їх носити,—моя граматка, свята історія!—всіх їх тепер я вважав за давніх друзів, з якими мені було тяжко розлучатися. А любий вчитель пан Гамель! Згадуючи про те, що він вже не буде в нас, що я більш не побачу його—я забував й про зазнані кари, і про дошкульну лінійку. Відна людина! Так це за для останнього разу одяг він свою гарну недільну одягу!

Тепер мені було зрозуміло й те, чого ці старі селяне поприходили до школи й посідали отут з нами. Здавалося, що цим вони висловлювали свій жаль, що не приходили частіше до цієї хати. Певне, цим способом вони хотіли подякувати нашому вчителеві за сорок літ його доброї праці та виявити пошану до батьківщини, що відходила тепер від нас.

Так міркував я, аж поки не почув свого прізвіща. Прийшла моя черга од-

казувати задання. Чого б не дав я аби тільки спромогтися проказати те славне правило з граматики, голосно та ясно, без помилки од краю й до краю! Але ж я заплутався в перших словах й стояв, хитаючись на лаві, трохи не плачучи й не мав одваги підвести голову. Коли ось чую, пан Гамель, каже мені:

— „Я не лятому тебе, любий Франце, бо, певне, ти й так досить покараний... Так воно завсігди буває, бо певне кожного дня кажуть собі: „А! та ще в мене є багаточасу. Вивчу завтра“. А ось бачиш що виходить. Ех! велике ото було нещастя нашому Ельзасові, що раз у-раз одкладав свою освіту на завтра. А тепер оті чужі люде мають право нам сказати: „Як! ви удаєте з себе французів, а не вмієте ні писати, а ні говорити своєю мовою!“ В усьому тому, мій бідний Франце, ти ще не найбільш винуватий. Нам усім перепаде добра частина цих докорів. Ваших батьків не дуже то

обходила ваша освіта; їм більш подобалося, щоб ви працювали коло землі, або по пряхнях, аби придбати на кілька шагів більше. А мені самому хіба нема чого закинути? Хіба я й сам не велів вам частенько поливати мені садок, замість вчення, або коли мені хотілося понадити рибу, чи я ж соромився відпускати вас раніш, ніж було треба!..

Отак, переходячи з одного та на інше, пан Гамель почав далі говорити нам про французьку мову. Він говорив нам, що рідна мова—найкраща в світі, найясніша, найгрунтовніша; що її треба зберігати серед нас, й ніколи не забувати. Коли який нарід підпаде в неволю до другого, казав учитель—то поки він тримається своєї рідної мови, то наче він держить ключ від своєї тюрми...

Потім пан Гамель взяв граматику й прочитав нам наше задання. Я здивувався, як добре я розумів тепер. Усе,

що він читав, здавалося мені, таким легким, легким. Я подумав, що ніколи раніш я так добре не слухав,—однаково й він сам ніколи не прикладав ще такого терпіння до своїх пояснень. Наче ця сердешна людина раніше ніж відійти від нас, хотіла віддати нам усе своє знання, одразу вкласти його в наші голови.

Як скінчили задання, зараз перейшли до писання. На цей день пан Гамель виготував зовсім нові взірці, на шматочках паперу було гарненько й округло виведено: „Франція, Ельзас, Франція, Ельзас“. Навішені на дротинках коло наших столиків, вони нагадували маненькі прапорці, що маяли у школі.

Треба було глянути, скільки старання прикладав кожний, а яка була тиша! Тільки й чути було, що черкання пер по папері. Якось улетіли хрущі, але ж ніхто не звернув на їх ніякої уваги. Навіть вся малеча, що ста-

ранно виводила собі палички, наче добре розуміла, що це ж ще було по французькому. На шкільній покрівлі тихенько туркотали голуби, й слухаючи їх я собі гадав: „Чи не присилують і їх також співати по німецькому“.

Часом підводячи очі від писання, я бачив пана Гамеля, що в задумі стояв біля кафедри й пильно вдивлявся в усі речі, що були навколо, наче бажаючи у своїм погляді понести з собою усю свою маленьку шкільну хату.

Ви ж подумайте! Цілісеньких сорок літ, стояв він отут, на цьому ж самому місці, маючи просто перед себе свій дворик та так само ж свою школу.

Столи та лави повияснявалися від довгочасного уживання; горіхи на дворі повиростали, а хміль що він сам посадив, тепер уквітчав вікна аж під стріху. Який же то мабуть тяжкий жаль обгорнув сердешного, що мусів покинути оце все, і саме завтра вкупі з се-

строю, що складала саме тепер їхні речі, вони мушили виїхати, покинути край назавжди. Одначе в його вистачило відваги довести наше вчення до краю. Після писання відбувся в нас урок з історії, а далі малі голосно усі разом склали слова. Там, у кінці кімнати, старий Гаузер надів свої окуляри, і, держучи обома руками свій букварь, складав склади разом з малими. Видно було що й він також прикладав старання; голос в його тремтів від зворушення, і так ото смішно було слухати, що всім нам схотілося сміятися й плакати. Ах! згадуватиму я цю останню лекцію.

Коли це на дзвіниці ударило полудень, а далі задзвонили на Angelus ¹⁾). В туж мить залунали у нас під вікнами сурми німців, що поверталися з учення. Пан Гамель підвівся й увесь зблід. Ніколи він не здавався мені таким ве-

---

¹⁾ Церковна молитва католицька, ніби, як у нас на „достојно“.

личним. „Друзі мої промовив він, друзі мої, я... я.. — Але щось стисло йому горло. Він не міг скінчити фрази. Тоді він обернувся до шкільної дошки, взяв грудку крейди, і, напіраючи з усієї сили, написав як тільки міг грубо: „**Хай живе Франція!**“

Потім так і зостався, спершися головою на стінку, й не кажучи ні слова, він рукою подав нам знак „Це вже кінець..... виходьте“.

Прймається передплата на рік 1909.

Рада

щоденна українська політична, економічна, і літературна газета (рік видання четвертий.)

Напрямок газети не партійний демократично поступовий.

Особливу увагу РАДА звертає на місцеве життя провінції.

Коштує РАДА з приставкою і пересилкою в Росії на рік 6 карб. Виплачувати можна частками За границю 11 карб.

Розмір газети з 1 Янв. 1909 р. побільшено

За доплатою 2 карб. рокові передплатники „РАДИ“ можуть мати ДОДАТОК

М. Аркас: „Історія України-Русі“

на розкішному папері, з велик. числом (210) ілюстрацій в артистичній оправі з англійського коленкору. В окремому продажі книжка ця коштує з пересилк. 4 карб. 75 н.

Ширші відомості і пробні числа надсил. даром.

Адреса редакції і головної контори У Києві Велика Підвальна вул. д. 6. Телеф. 1458.

Редактор М. Павловський.

Видавець Є. Чикаленко

Драми й комедії.

Переклад під редакцією Б. Грінченка.

1. ІВСЕН Г. Підпори громадянства. Ком. 4 дії. Перекл. М. Загірньої. Дозволена до вистав 16 мая 1907, № 5693. Ц. 30 к.
2. ІВСЕН Г. Ворог народові. Ком. 5 дій. Переклад М. Загірньої. Дозволена до вистав 11 окт. 1907, № 10606. Ц. 30 к.
3. ІВСЕН Г. Примари. Др., 3 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вистав 13 нояб. 1907, № 16712.
4. МІРВО О. У золотих кайданах. Ком. 3 дії. Переклад Б. Грінченка. Ц. 35 к. Дозв. до вист. 7 янв. 1908, № 1864.
5. МЕТЕРЛІНК М. Мояна Ванна. Др. 3 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 18 дек. 1907, № 1865.
6. ЗУДЕРМАН Г. У рідній сем'ї. Др., 4 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 18 фебр. 1908, № 1987.
7. ІВСЕН Г. Нора. Др., 3 дії. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 3 марта 1908, № 2659.
8. ІВСЕН Г. Гедда Габлер. Др., 4 дії. Переклад Н. Грінченка. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 3 марта 1908, № 2651.
9. ГАУПТМАН Г. Візник Геншель. Переклад Б. Грінченка. Ц. 30 к. Дозв. до вист. 20 марта 1908, № 3117.
10. ШНІЦЛЕР А. Забавки. Др. 3 дії. Переклад Б. Грінченка. Ц. 30 к.
11. ШІЛЛЕР Ф. Вільгельм Телль. Др. на 5 дій. Переклад Б. Грінченка. Ц. 30 к.
12. ІВСЕН Г. Жінка з моря. Др. 5 д. Переклад Н. Грінченкової. Ц. 30 к.
13. ГАУПТМАН Г. Перед сходом сонця. Др. 5 д. Перекл. Б. Грінченка. Ц. 30 к.
14. ЗУДЕРМАН Г. Кінець Содомові. Др. 5 д. Переклад М. Загірньої. Ц. 30 к.

Видавництво „ЧАС“ у Києві.

Вийшла з друку і продветься

ТРЕТЯ СЕРІЯ КНИЖОК ДЛЯ НАРОДУ

- № 21.—Олип Юриевич. Непорозуміння (з мал.) . . . Ц. 2 к.
 „ 22.—Еміль Золя. Безробіття (з французьк.) . . . Ц. 3 к.
 „ 23.—Лев Толстой. „Гаси вогонь, поки не розгорівся (З портр. автора, перек. з російськ.) Ц. 4 к.
 „ 24.—З. Морлевська. Смерть“ (з польськ.) . . . Ц. 1 к.
 „ 25.—Педро-де Ново Кольсон. „Гроза міністрів“ (з еспанськ.) . . . Ц. 3 к.
 „ 26.—Альфонс Доде. Остання лекція . . . Ц. 3 к.
 „ 27.—Японська казка. „Свинячий син“. . . Ц. 1 к.
 „ 28.—Леся Ураїнка. „Одно слово“ (з портр.) . . Ц. 2 к.
 „ 29.—Іван Тургенев. „Бірюк“ (з порт., перекл. з російськ) . . . Ц. 5 к.
 „ 30.—Петро Розег'ер. „Приятелі“ (з німецьк.) . . Ц. 2 к.

При цій серії Видавництво „ЧАС“ випустило

Народній Календарь „Час“

на рік 1909. Ц. 10 коп.

Тим хто купує 3 серію (10 назв.) до 15 января 1909 р.

Календарь буде видано безплатно.

Всі видання „ЧАСУ“ можна придбати в Книгарні „Київськ. Старини“ Київ, Безаківська, 8.

Склад виданнів в Книгарні „Літературно-Наукового Вістника“ Київ, В.-Володимирська, 28.

Хто замовляє на складі на 1 карб.,—той за пересилку не платить, а хто замовляє на 3 карб.—одерж. дурно, якусхоче, серію книжок „ЧАСУ“ (10 назв.)

Пять відсотків від продажу виданнів „ЧАСУ“ буде призначено на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві.

Всі три серії книжок (№№ від 1 до 30) коштують 75 коп. без пересилки.